

KURTÁG-KURZUS EÖTVÖS PÉTERREL – Nem csak karmestereknek

{ SZABÓ FERENC JÁNOS

SZALAI ANDRÁS és BRASSÓI-JÓRÓS ANDREA

Az Eötvös Péter Kortárs Zenei Alapítvány a franciaországi Fondation Royaumont-nal közösen nemzetközi mesterkurzust hirdetett fiatal, pályakezdő karmestereknek. *Jean-Philippe Wurtz*, a franciaországi Linea Ensemble művészeti vezetője, valamint *Eötvös Péter* karmester, zeneszerző együtt választották ki azt a hat dirigent, akik aktívan részt vehetnek a mesterkurzuson: *Petr Popelka* (Csehország), *Antonin Rey* és *Rémi Durupt* (Franciaország), *Georgios Balatsinos* (Görögország), *Károlyi Sándor* (Németország) és *Su-Han Yang* (Taiwan). A kurzus két helyszínen zajlott: előbb Budapesten, az alapítvány székhelyén, a Budapest Music Centerben **Kurtág György** *A boldogult R. V. Truszova* üzenetei című dalciklusával foglalkoztak, majd a fiatal karmesterek együtt utaztak tovább Royaumont-ba, ahol elsősorban Pierre Boulez *Le marteau sans maître* című darabja szerepelt a műsorban. Kurtág maga is jelen volt a kurzus budapesti részének második felén, így a fiatal karmesterek első kézből kaphatták az instrukciókat a mára már klasszikussá vált kompozíció előadásához és betanításához. Royaumont-ban a Linea Ensemble, míg Budapesten az UMZE Kamaraegyüttes (*Rácz József* – hegedű, *Bársony Péter* – brácsa, *Fervágner Csaba* – nagybőgő, *Soós Levente* – oboa, *Klenyán Csaba* – klarinét, *Benyus János* – kürt, *Bábel Klára* – hárfa, *Kiss Péter* – zongora, *Mali Emese* – cseleszta, *Szalai András* – cimbalom, *Szilvágyi Sándor* – mandolin, *Schlanger Tamás*, *Tóth Lajos*, *Bojtos Károly* és *Váczi Zoltán* – ütőhangszerek) és két énekes szólista, *Brassói-Jőrös Andrea* és *Kanae Mizobuchi* segítették a karmesterek munkáját.

A kurzus első felének záróeseményére 2017. április 4-én került sor a Bu-

dapest Music Center hangversenytermében. A mesterkurzust erre az estére megnyitották az érdeklődők előtt, akik – mindössze 100 forintos belépődíj ellenében! – átélhették, miként dolgozik Eötvös a fiatal karmesterekkel, miközben Kurtág szükség esetén az egész előadói együttest instruálta. A program Eötvös Péter rövid szóbeli bevezetőjével kezdődött, melyben a kurzus általános bemutatása után rögtön a tárgyra tért: színpadra szólította az első karmestert. A hat fiatal dirigens váltott vezénylete alatt az egész dalciklus megszólalt, azonban nem koncertszerűen, hanem – a kurzus természetéhez híven – inkább workshop-jelleggel. Eötvös és Kurtág a karmesterekkel és a külföldi énekes szólistával felváltva hol németül, hol franciául, míg a magyar előadóművészekkel természetesen magyarul beszélt, miközben a dalciklus orosz szövegét is hallhattuk az énekes szólisták – és szükség esetén a zeneszerző igen szuggesztív – előadásában. Kurtág a tőle megszokott – a *Truszova* szövegét idézve: akár négyszázezer fokra felizzó – intenzitással élt együtt a zenével és az előadókkal.

Bár hivatalosan karmestereknek volt meghirdetve a mesterkurzus, mindannyian, karmesterek, előadóművészek és a hallgatóság tagjai egyaránt mesterkurzuson, Eötvös Péter és Kurtág György mesterkurzusán vehettünk részt. Az előadóművész Eötvös és a zeneszerző Kurtág viszonyáról sokat mondó pillanat volt, mikor a III. rész 3. tételének (*Kavicsok*) gyakorlása során Kurtág egyszer csak így szólt: „Péter, nem tudom, ezzel mit lehet csinálni, túl van hangszerelve”. Eötvös rögtön sajátos megoldási javaslattal élt, kérve a ze-

nészeket, hogy még inkább hallgassák egymást: „A zenész hallgatja a zenét, s legfőlegbb hozzátesz egy picit – vagy elvesz belőle.”

Nagyszerű közeg állt a karmesterek rendelkezésére, hiszen az UMZE Kamaraegyüttes tagjai nemcsak jól ismerik a darabot, de kiválóan adták elő és a kurzus adta körülményekhez – az Eötvöstől és Kurtágtól egyszerre érkező kérésekhez – is remekül alkalmazkodtak. Klenyán Csaba klarinétművész például a legnagyobb természetességgel – és alázattal – hajította végre a III. rész 1. tételénél (*Odavetted...*) elhangzott egyszerre szűkszavú és sokat mondó előadói utasítást: „Könnyek tava!” (Vajon külföldi muzikusok is megértenék ezt az instrukciót?) Szintén a nyilvános programot megelőző munkáról árulkodott, mikor Eötvös a III. rész 4. tétele (*Karcsú túvel*) elhangzása előtt bemutatta a különleges hangeffektusokat kiváltó „hangszereket” – eltörő tányér, a gong felületén végighúzott szappantartó –, s az utóbbiról elmondta: „ezen tegnap sokat gyakoroltuk, hogy énekeljen, hogy az elején lassan induljon el, s felfelé íveljen a hang. [...] S utána a hegedű ugyanezt.” A hegedű előadásánál Kurtág szinte előénekelte a megfelelő megoldást.

A két énekes szólista váltakozva énekelte a dalokat, a szólótétel és a cimbalommal énekelte duó mindkettejük előadásában elhangzott. Különösen e tételek esetében vált láthatóvá és hallhatóvá: a két énekes két külön világ. Brassói-Jőrös Andrea inkább méltóságteljes, már a színpadi megjelenése, a kisugárzása is előkelő, nyugalmat árasztó. Kanae Mizobuchi – aki a Budapesten tanult Imai Ayane hirtelen betegsége miatt kellett beugorjon

a produkcióba – mozgalmasabb, élénkebb egyéniség, az előadásmódja is szeszélyesebb, szélsőségebb. A kevés közös pont egyike, hogy mindketten erre az alkalomra készülve tanulták meg a *Truszovát*. A kurzus budapesti záróeseménye után a magyar énekes szólistával, Brassói-Jörös Andreával beszélgettem.

– *Mikor kezdte el foglalkozni a Truszovával?*

– Január 12-én kaptam a felkérést, először csak annyit kértek, hogy hallgassam meg a művet, nézzek bele, hogy miről is lenne szó, s döntsem el, lenne-e kedvem részt venni ebben a produkcióban. Már akkor éreztem annak a súlyát és jelentőségét, hogy Kurtág Györggyel és Eötvös Péterrel dolgozhatom együtt, a mű meghallgatása nélkül is azt tudtam mondani, hogy igen. Kurtág Györgynek korábban csak zongoraműveit ismertem, mert még a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában játszottam a *Játékokból*, s emlékszem, nagyon élveztem, hogy akár az egész alkarommal is lehet zongorázni bennük. Kurtág énekes muzsikájával viszont egyáltalán nem találkoztam.

– *Hogy áll neki egy ekkora falatnak valaki, akinek szinte semmilyen tapasztalata nincs ilyen művek előadása terén?*

– Kaptam egy zongorakivonatot, leültem, és elkezdtem hallgatni Csengery Adrienne, illetve később Rosemary Hardy és Natalia Zagorinszkaja felvételeit. Hardyé nagyon sokat segített, hiszen azon Eötvös Péter vezényel, s ezt hallgatva nagyon világosan éreztem az ő karmesteri felfogását. Bár nem láttam, mégis éreztem, hogy nagyjából hogyan vezényel, s ennek alapján próbáltam beírni a támponto-

kat a kottámba. A szöveggel nem volt problémám, Kárpátaljáról jöttem, így a cirill betűket jól olvasom, egész jól értem is. Sokáig csak a verseket olvastam egymás után, próbáltam értelmezni azokat. Mivel édesanyám orosz szakot végzett, vele nagyon lassan az egészet szóról szóra lefordítottuk. A szöveggel és a ritmussal kezdtem tehát, szavaltam a verseket.

Magát a zenét tulajdonképpen kíséret nélkül tanultam meg, kotta és hallás után. Régen népi énekes akartam lenni, s abban nagyon sikeres is voltam, versenyeket nyertem. Pál Eszter volt a tanárnóm, ő küldött nekem népzenei felvételeket, s azokat hallgatva, hallás után az összes díszítést megtanultam, s próbáltam saját ízlésem szerint alkalmazni. Nagyjából így tanultam meg a *Truszovát* is, csak azért ezzel több munka volt...

– *Hogyan közelítettél az előadásmódhoz?*

– Azonosulni akartam Truszovával, szinte operaszerepként fogtam fel ezt a dalciklust. Persze más dalokban is így kell, de itt valami magasabb fokú dolog van. Sokkal szerepszerűbb, mint például a *Margit a rokkánál*. Rendkívül összefüggő ez a 21 dal, nagy tragédiát ölel körbe. Talán Prokofjev Ahmatova-daljaihoz tudnám hasonlítani.

– *Hogy zajlott a kurzus? Mennyi idő állt rendelkezésére a karmestereknek és az előadóművészeknek a hétfői nyilvános program előtt?*

– Szombaton csak a karmesterek és az énekes szólisták voltak együtt Eötvös Péterrel. Délelőtt Eötvös átvette a karmesterekkel az összes tétel vezénylési fortélyait. Ez teljesen műhelymunka volt, mindenki ült kottával a kezében, és jegyzetelt. Kért bennünket is, hogy mondjuk el

a szöveget, hogy arra tudjanak gyakorolni a karmesterek. A nap végén egy picit énekelünk is, karmesterenként két-két darabot. Vasárnap találkoztunk először a teljes együttesrel, akkor kezdődött a gyakorlati munka. Aznap és hétfőn is délelőtt-délután dolgoztunk. Kedden délelőtt volt egy főpróba jellegű, de ugyanolyan workshop, mint a többi napon, este pedig a nyilvános bemutató.

– *Miként tanít Eötvös Péter?*

– Eötvös munkáján érződött, hogy ő már számtalanszor vezényelte ezt a művet. Itt most nem zeneszerzőként volt jelen, teljesen azonosult azazal az elképzeléssel, amit Kurtágtól megtanult, ezt a több évtizednyi tapasztalatot próbálta átadni egy nagy csokorban a karmestereknek. Kurtág jelenlétében szinte teljesen visszavonult. Ha Kurtág akár csak egy szót kiejtett, rögtön őrá irányult a figyelem, nagyon harmonikus a kapcsolatuk. Állandó kontaktusban volt vele, a karmesterekkel, velem, a zenekarral, nagyon kedves volt végig. Példaértékű emberség áradt belőle.

– *Milyen volt a viszony a karmesterek – a kurzus résztvevői – és az énekes szólisták között?*

– Furcsa volt, hogy szombaton, amikor először találkoztunk, csak Eötvös Péter beszélt velünk. A kurzuson résztvevő karmesterek mintha ránk se hederítettek volna. Amikor már hallottak minket énekelni, akkor kezdett valami változni, már egy-két mosolyt is el lehetett kapni, de amúgy ridegséget éreztem, „munka” volt, mindenki végezte a maga dolgát, a karmesterek csak Eötvösre koncentráltak. Hétfőn már én is megengedtem magamnak, hogy néhány dolgot mondjak nekik. Jeleztem, hogyha például

Felvégi Andrea felvételei

több időre volt szükségem, mert az adott helyen egy másik gondolat kezdődött, s Eötvös Péter is megerősítette ezt. Később ő maga is kérte tőlük, hogy több figyelmet fordítsanak az énekes szolistákra, már csak azért is, mert ez egy dalciklus, nem zenekari darab. Ő egyébként az egész együttesel kommunikált, nemcsak a karmesterekkel.

– *Milyen volt Kurtág munkája az énekesekkel?*

– Úgy tűnt, hogy teljesen az én hangomból indult ki. Nem volt előre elképzelt hangideálja, egy egészséges, gömbölyű hangot szeretett volna hallani tőlem. Amikor ez a keddi, nyilvános próbán kevésbé sikerült, meg is jegyezte, hogy „tegnap jobb volt”. Alkalmazkodott ahhoz az emberhez, akivel éppen dolgozott, az énekes adottságaihoz mérten instruált. A szöveg nagyon fontos volt neki, s mivel én jobban álltam ezzel, a japán énekesnőnek ebben segített többet. Tőlem inkább hangszínbeli finomságokat kért, illetve volt egy-két olyan szó, amit szeretett volna még inkább ki-

emelni. Igazából színeket, sőt azt kell mondanom, hogy szinte illatokat adott hozzá a művéhez.

– *S engedte, hogy átérződjön az interpretáción a két énekes előadóművész eltérő habitusa?*

– Igen, engedte. Nem mondta azt, hogy márpedig a másik előadó így csinálja, akkor próbáld meg te is úgy csinálni, hanem a kottából és az ő elképzeléséből kiindulva magyarázta, nekünk, amit ő az adott tétellel mondani szeretne. A végeredmény teljesen különböző lett, és mégis hagyta, hogy kibontakozzunk. Én összefogottabbra gondoltam a darabot, a másik lány egy kicsit kaotikusabban adta elő, az ő habitusa talán ezt adta. Nyilván alapvető dolgokban megkövetelte, hogy az szóljon, amit szeretne.

– *S a hangszeresek esetében?*

– Rengeteg instrukciót adott nekik is, ott konkrétabb elképzelései voltak. Minden hangszeresnek külön elmondta, hogy mit szeretne, s akár ötször is kérte, ha nem úgy szólt. Tudta mindenkiről, mire képes.

Többször is mondta: „Tudod te azt jobban is”, vagy „Legyen elég szíved hozzá!” S együtt élt a zenével. Amikor tanított minket, mintha egy 40-50 éves ember lett volna. Olyan intenzív volt, mint akin nem fog a kor.

– *Megérthető csak a kottából a zeneszerző által elképzelt előadásmód, vagy szükséges a szerzőtől származó, kottába be nem jegyzett instrukció?*

– Nagyon aprólékos a kottakép, és ha a zeneszerző minden jelzését tényleg komolyan vesszük, akkor azért a műnek a kilencven százalékát meg tudja valósítani. S a szöveg is mindig segítség. Ha azt követjük, annak a lejtését, a súlyait, akkor nem lehet nagyon eltévedni. Ugyanakkor mégsem lehet csak a kottából mindent megérteni, nem teljesen az valósul meg, amit a szerző szeretne, ha nincs jelen a szerző vagy nincs az ő irányításával készített hangfelvétel. Például a III. rész 2. tételében („Nagy nyomorúság...”), ahol a cimbalommal vagyunk ketten, Kurtág konkrétan azt kérte tőlem, hogy bár tudja, látszólag egyforma kottafejekkel van lejegyezve az énekszólam, mégis legyen az előadásmód teljesen szövegszerű, induljak ki az orosz szöveg lejtéséből. Ezért óriási kincs, hogy magával a zeneszerzővel lehet együtt dolgozni.

– *Fogod énekelni valamikor koncerten?*

– Biztató visszajelzéseket kaptam ezzel kapcsolatban Eötvös Pétertől és Kurtág Györgytől is. Eötvös azt kérte, hogy tanuljam meg koncertszerű előadásra – ez remélhetőleg sejtet valamit... Kurtág György figyelmembe ajánlotta az Ahmatova-dalait, s szeretném megtanulni a *Jelenetek egy regényből* című művét is. Április 4. – BMC }